

Introduktion

För drygt 50 år sedan, år 1971, infördes sanktionen skattetillägg i Sverige. Det brukar betecknas som den första sanktionsavgiften i svensk rätt, och startskottet på en sanktionsväxling från straffansvar mot administrativa sanktioner. Vid samma tid diskuterades också om någon typ av straffrättslig sanktion mot företag borde införas, vilket blev verklighet 15 år senare, år 1986, då företagsboten kom till. Det är dock sedan millennieskiftet som sanktionerna mot företag verkligen har utvecklats och förändrats, med en allt mer betydande komplexitet och stora svårigheter att se en tydlig helhet. Utvecklingen drivs av skiftande intressen, som numera endast i mindre utsträckning handlar om att gå från straffrätt till förvaltningsrätt. Impulserna kommer ibland från svenskt håll, men ofta rör det sig om implementering av EU-rätt eller anpassningar av svensk lagstiftning till olika internationella åtaganden. Det kan handla om den ökade regleringen av finanssektorn i finanskrisens spår eller om den växande regelfloran gällande bekämpning av penningtvätt och finansiering av terrorism. Det kan också gälla om Sverige har ett tillfredsställande straffrättsligt ansvar för företag för korruption eller för överträdelser av miljöregelverk. Och mycket, mycket mer.

År 2023 startade forskningsavdelningen för offentlig rätt och straffrätt för kommersiella aktörer vid Stockholm Centre for Commercial Law sin verksamhet. Avdelningen kom till mot bakgrund just av den kraftigt växande betydelsen av offentlighetsrättsliga och straffrättsliga sanktioner i kommersiella sammanhang på senare år. Många aktörer intresserar sig för frågorna från olika perspektiv, men det fanns inget självklart forum i Sverige där kommersiell sanktionsrätt kunde diskuteras på bredden. I forskningsavdelningen ingår såväl forskare i förvaltningsrätt och straffrätt som praktiskt verkamma inom fältet, exempelvis advokater samt företrädare för myndigheter och näringsliv.

För forskningsavdelningen var det naturligt att tidigt i verksamheten ägna uppmärksamhet åt de olika sanktioner som kan bli aktuella för företag för överträdelse av administrativa eller straffrättsliga regler. Vi anordnade därför en serie av seminarier under läsåret 2023/24, där olika perspektiv belystes och bröts mot varandra. Seminarierna ordnades dels i centrets regi, dels i samarbete med juridiska fakulteten i Uppsala. Den här antologin är resultatet av seminarieriet. Vi är glada att många av de medverkande i seminarierna har valt att vidarebearbeta sina seminariebidrag till texter i antologin. För tryckningen har vi fått ett generöst tryckbidrag från Emil Heijnes stiftelse för rättsvetenskaplig forskning, vilket vi är mycket tacksamma för.

Tre övergripande teman kan identifieras i bidragen.

En grupp författare intresserar sig för övergripande frågor om de administrativa sanktionernas eller straffansvarets innebörd eller förutsättningar, eller relationen mellan administrativa sanktioner och straffansvar. Här undersöker Gustaf Almqvist det svenska systemet med företagsbot i stället för ett formellt straffansvar för juridiska personer, och hävdar att det svenska systemet i själva verket bör förstås som just ett straffansvar. Petter Asp skriver om likheter och skillnader mellan sanktionsavgifter och straff. Annika Nilsson betraktar de administrativa sanktionerna ur ett förvaltningsrättsligt perspektiv, medan Agnè Valantiejė diskuterar vilket skydd företag har enligt EKMR när det gäller administrativa sanktioner.

En andra grupp författare har tittat närmare på enskilda områden där sanktioner förekommer. Här har båda skribenterna som medverkar i antologin intresserat sig för finansmarknadsområdet. Kenneth Edgren undersöker Finansinspektionens sanktioner, särskilt sanktionsavgifterna, medan Gustaf Sjöberg försöker fånga de olika former av finansiell reglering som finns och därmed sätta sanktionerna i perspektiv.

Slutligen behandlar en tredje grupp olika typer av förändringstendenser eller utmaningar. Heli Korkka-Knuts utmanar tendensen att uppfatta hot om höga avgifter som den mest effektiva sanktionen, och argumenterar för att de sanktioner som får störst genomslag är de som har en moralisk komponent. Jon Stenlund Lindgren analyserar legalitetsprincipens betydelse när det gäller sanktionsavgifter, och huruvida man bäst talar om flera legalitetsprinciper på olika områden. Slutligen undersöker Jane Reichel betydelsen av GDPR för förändringar i hur svenska tillsynsmyndigheter arbetar, med en starkare ställning för den enskilde.

Den här antologin är definitivt inte sista ordet i den rättsutveckling som pågår. Det finns ett mycket betydande fortsatt behov av rättsvetenskaplig forskning på detta område, både på djupet och bredden. Men vi som har arbetat med seminarieserien och antologin ser ett stort värde i att frågorna härigenom har blivit föremål för en fokuserad diskussion i ett svenskt sammanhang. Vi har lärt oss mycket.

För forskningsavdelningen

Gustaf Almkvist och Jane Reichel

Avdelningsledamöter och redaktörer

